

INTERNATIONAL REVIEW OF SOCIAL HISTORY 1975, 1—3.
Izd. International Institut voor sociale Geschiedenis, Amsterdam

Prije nego što analiziramo neke priloge toga časopisa, želimo statistički ustanoviti da je ovaj put broj objelodanjenih studija posvećen problematici Britanskog otočja mnogo brojniji nego ranijih godina. Od ukupno 15 većih radova — studija, rasprava i članaka, deset ih obrađuje povijest engleskog radničkog pokreta i ekonomske pojave od kraja 18-og do sredine 20-og stoljeća, svega su tri priloga iz francuske prošlosti, a samo jedan posvećen je Rusiji. Objelodanjena je i velika polemička studija posvećena kritici marksističke antropologije iz pera Lawrencea Kradera, profesora sa Freie Universität Berlin. (1975, 2, 3).

S kronološkog gledišta a unutar pojedinih geografskih prostora što nam ovaj put više odgovara zbog množine priloga s tematikom iz povijesti engleskog radničkog pokreta, najprije spominjemo svestrano dokumentiran rad dvaju autora: F. K. Donellya s kanadskog sveučilišta Alberta i J. L. Baxtera sa sveučilišta u Sheffieldu. Posljednji se specijalno bavi ekonomskom i socijalnom historijom s težištem na povijesti Sheffielda. Svakako, taj kanadsko-sheffieldski dvopreg dao je veoma dobre rezultate u studiji u kojoj su autori obradili revolucionarnu tradiciju Sheffielda od godine 1791. do 1820. Grad Scheffield poznat je poglavito po obradi čelika, koji decenijama kao sirovinu uvozi iz Švedske i zatim prerađuje, najprije u obrtničkim radionicama, a od 40-ih godina 19. stoljeća u većim i manjim industrijskim pogonima. Gradić je godine 1790, prema sačuvanim statistikama, brojio svega 25.000 stanovnika, ali se taj broj ubrzo na početku 19. stoljeća udvostručio, pa je grad brojio oko 50.000. Većinu toga stanovništva čine u navedenim desetljećima obrtnici, koji pretežno proizvode, prema ustaljenoj tradiciji, predmete od metala. Taj »obrtnički« proleterijat — jer industrijskog tada još nema ni u Sheffieldu — nezadovoljan je tadašnjim društvenim poretkom, pa s vremenom dolazi do većih i manjih ispada protiv vladajućih slojeva. Ti više-manje organizirani nemiri sve više jačaju od časa kada i na Englesko otočje, pa i u Sheffield, počinju prodirati ideje velike francuske građanske revolucije. U gradu se formiraju politički klubovi, čiji članovi ispovijedaju temeljne ideje francuske revolucije, prilagođavajući, razumljivo, te ideje prilikama u gradu. Dolazi do organiziranijih ispada, te Sheffield s vremenom postaje jedno od značajnijih revolucionarnih središta Engleske. Objelodanjena radnja pisana je živo i pregledno, tako da dobivamo dobar uvid u nastajanje jednog naprednog pokreta, od njegovih početaka potkraj 18. stoljeća pa do završetka njegove prve »revolucionarne« faze 20-ih godina 19. stoljeća (1975, 3).

I u ovome godištu¹ objelodanjen je oveći zanimljiv prilog u kome suradnik Bristolskog sveučilišta Kenneth Judge detaljno obrađuje faze čartističkog pokreta

¹ Vidi rad o čartistu Josephu Rayneru Stephensu, koji je odigrao kratkovremenu ali značajnu ulogu u tom poznatom naprednom engleskom pokretu godine 1838, u *International review of social history*, 1974, 2.

između 1838. i 1839. godine. Čartizam — taj napredno-revolucionarni demokratski pokret nazvan po »Peoples charter« — još uvijek, usprkos već opsežnoj literaturi, nalazi ipak nove autore i nove momente i teme. U svojoj studiji autor je na temelju neobjelodanjene građe iz »British Museuma« i rukopisa iz knjižnice u Manchesteru dao vrijedan rad posvećen počecima čartističkog pokreta, s težištem na sastanku, koji je nakon raznih ranijih neuspjeha bio konačno održan u Birminghamu, 4. veljače godine 1839. Autor se, osim navedenom neobjelodanjenom rukopisnom gradom, obilno koristio i iscrpnim novinskim izvještajima najvećeg i najčitanijeg čartističkog lista *The Northern Star* i izvještajima koji su bili o čartističkom pokretu objelodanjivani i u onovremenoj engleskoj građanskoj štampi. Autor je, osim toga, veoma savjesno proučio i stariju i noviju važniju literaturu o čartizmu, od koje spominjemo ova djela: R. G. Gammage, *History of the Chartist movement*, London 1894, 2. izd.; M. Hovell, *The Chartist movement*, Manchester 1970, 3. izd.; D. Thompson, *The early Chartists*, London 1971; J. T. Ward, *Chartism*, London 1973. (1975, 3).

William H. Maehl Jr., profesor povijesti na sveučilištu Oklahoma, obrađuje problem, koji se u neku ruku nadovezuje na pojavu čartizma u Engleskoj. Riječ je o novim pokretima i zahtjevima rudara sa sjeveroistoka Engleske, koji su 70-ih godina 19. stoljeća počeli ponovo postavljati pitanje dobivanja političkih sloboda i prava. Početak tih pokreta bio je veoma »pitom«, odvijao se dosta mirno unutar malih grupica, a osim na rudare proširio se i na male grupe poljoprivrednog radništva čije je središte bilo malo mjesto Morpeth. U njemu se s vremenom javlja kao kolovođa i organizator Irac Thomas Glassey (kao i kod čartista među kojima je, kao što znamo, veoma važnu ulogu odigrao Irac O. Connor), koji van Morpetha poziva okolne rudare na što veći otpor protiv vladajućeg sloja. Rudari su najprije u veoma pristojnom tonu iznijeli svoje zahtjeve lokalnim vlastima, zahtijevajući politička prava u svojim okruzima. No, kako nijedan njihov, pa ni najskromniji, zahtjev nije bio prihvaćen, oni su počeli istupati sve češće i sve radikalnije. Sastanci su održavani i u većim gradskim središtima, pa i van njih, te su s vremenom formirane grupe, koje su nezadovoljne rudare a i ostalo radništvo reprezentirale i kod službenih organa. Tako je formirana i veća grupa predstavnika iz Durhama, Northcumberlanda, Yorkshirea i Derbyshirea, koja je na početku godine 1874. zatražila da je primi i sam Gladstone. Nakon kraćeg vremena, zadovoljen je njihov zahtjev i primio. Prema sačuvanim suvremenim izvještajima, razgovor je protekao u prijateljskom tonu, no, ono što je za rudare bilo najvažnije, nijedan njihov zahtjev nije usvojen. Gladstone je, doduše, naglasio da uvažava njihove zahtjeve i da će prema postojećim mogućnostima poduzeti neke korake, no da treba imati strpljenja i sačekati pravo vrijeme za ispunjenje njihovih »pravednih« zahtjeva, tj. za stjecanje političkih prava, povećanje dnevnica, poboljšanje životnih uslova i svega ostalog. Borba, i to manje-više bezuspješna, nastavljena je i u slijedećem deceniju, pa je tako, eto, i primjer engleskih rudara dokaz više da ni engleskim radnicima nisu cvale ruže, i da su oni i te kako teško izvojevali svoja politička prava. I taj rad je rezultat istraživanja neobjelodanjenih i objelodanjenih izvora, pa su napose zanimljivi oni materijali iz lokalne engleske građanske štampe, koja je ipak sa stanovitim simpatijama i 70-ih godina 19. stoljeća pratila sve pojave i akcije engleskih rudara i ostalog engleskog radništva (1975, 2).

M. J. Cullen, predavač povijesti na sveučilištu Otago u Novom Zelandu, obradio je život, plaće i nezaposlenost londonskog radništva godine 1887. Na početku svoga rada autor ustanovljuje nepobitnu činjenicu, koja postoji i danas, da za pitanje nezaposlenosti ni u prošlosti ni danas, prema njegovim riječima, nije nađeno zadovoljavajuće rješenje. Godinu 1887. uzeo je autor zbog toga, što je upravo za tu godinu posjedovao vrijednu dokumentaciju, koja do sada još nije bila dovoljno korištena. Naime, godine 1886/1887. vladala je u Londonu veoma oštra zima, pa su i radni uslovi bili veoma otežani. Zbog toga je i broj nezaposlenog radništva iz dana u dan postajao sve veći i veći, a s time u vezi počele su, usprkos poskupljivanju živežnih namirnica, osjetljivo padati i onako niske radničke plaće. Podaci o svim tim teškoćama bili su zabilježeni pa ih je autor potpuno iskoristio, izradivši uz objelodanjeni rad i nekoliko veoma dobrih tabela s podacima o plaćama, nezaposlenosti i životnom standardu radnika Londona u ožujku godine 1887. Autor je, osim toga, ustanovio da je te godine provedena i velika anketa među samim radnicima, koji su usprkos strahu pred otpuštanjem (nezaposlenima je bilo svejedno!) davali veoma oštre izjave o svojim poslodavcima, plaćama i životnim uslovima. Slika viktorijanskog Londona pojavljuje se pred nama tmurna ali bliska istini. Autor smatra da je to samo mali isječak iz radničkog života, te da bi taj problem trebalo svestranije obraditi, jer bi se tek onda dobila bar približna slika o životu radništva ne samo u Londonu nego i daleko van njegovih granica. Svoj rad bazira i taj autor, kao i svi ostali, na neobjelodanjenoj i objelodanjenoj građi i literaturi od koje napose ističe ova djela: T. S. i M. B. Simey, *Charles Booth, Social scientist*, Oxford 1960. i Gareth Stedman Jones, *Outcast London*, Oxford 1971. (1975, 1).

Deian Hopkin, predavač novovjeke povijesti na sveučilištu u Walesu, nastojao je dati strukturu članstva »Nezavisne radničke partije« u Engleskoj od godine 1904. do 1910. Svoja istraživanja usmjerio je pretežno na tadašnju partijsku štampu na čelu s listom *Labor leader*. Bio je to tjednik, jedno od glavnih glasila Laburističke stranke. Rad je popraćen brojnim tabelama, koje mogu poslužiti kao dobar primjer i našim istraživačima (1975, 2).

Ralph Desmarais, asistent na katedri za povijest na sveučilištu u Arkansasu, objelodanio je studiju o stavovima i radu Lloyd Georgea protiv štrajkaških pokreta koji su počeli iz opravdanih razloga sve više izbijati nakon prvoga svjetskog rata i u Engleskoj. Autor smatra da je natražni stav Lloyd Georgea prema gorućim radničkim zahtjevima (u prvom redu skraćeno radno vrijeme, povišenje plaća, veća politička prava itd.) bio više izraz njegovih suradnika nego njega samog. Iz objavljenih novih materijala, kojima se autor koristio nakon otvaranja ostavštine Lloyd Georgea u Beverbrook knjižnici, ta autorova teza ne djeluje ipak suviše uvjerljivo, tako da prema našem mišljenju nikako nije »obranio« Lloyd Georgea. Autor se osim tom novom gradom obilno koristio i najnovijom literaturom od koje osobito ističe ova djela: Paul Johnson, *Land fit for heroes*, Chicago 1968; Susan M. H. Armitage, *The politics of decontrol: Britain and the United States*, London 1969; Bentley B. Gilbert, *British social policy 1914—1939*, London 1970. i skup eseja o Lloyd Georgeu iz pera A. J. P. Taylora, *Lloyd George*, London 1970. (1975, 1).

Profesor povijesti Državnog sveučilišta u New Yorku Richard F. Kuisel objelodanio je opsežnu studiju posvećenu životu i radu Augustea Detoefua, ličnosti koja je odigrala jednu od ključnih uloga na podizanju francuske industrije

između 1926. i 1947. godine, kad je Detoef umro. Detoef je, prema riječima autora, od prvoga časa, kad se pojavio u francuskoj javnosti, bio neprekidno na vjetrometini između industrijske modernizacije i radničkog životnog standarda. Detoef se rodio u mjestancu Leus godine 1883. u skromnoj seoskoj trgovačkoj porodici, dok mu je djed još bio seljak. Nakon dobro apsolviranih škola, upisuje se na politehničku školu u Parizu, koju također završava uspješno. Od najranije mladosti pokazuje izraziti smisao za svaki tehnički napredak i prati postanak i razvoj tehničkih dostignuća. Za vrijeme prvoga svjetskog rata služio je, dok nije bio ozbiljno ranjen, kao inženjer u francuskoj mornarici. Kasnije je administrator za promet u Rouenu, no njegova blistava karijera počinje tek nakon 20-ih godina. Od godine 1924. zaposlen je kao stručnjak kod Thomas-Houstona, najvećeg francuskog elektroprivrednog poduzeća, koje je već tada podržavalo stalne veze s velikim elektroprivrednim poduzećima Sjeverne Amerike i Njemačke. Godinu dana kasnije, Detoef je već generalni direktor navedenog poduzeća, provodi u njemu mnoge reforme, koje će još većma proširiti nakon svog povratka iz Amerike, u kojoj je boravio s većim brojem stručnjaka. Vrativši se u Francusku, drži zapažena predavanja, u kojima neprestano naglašava da je u Americi zapazio mnogo veću demokratičnost u odnosu između poslodavaca i radništva, nego u tadašnjoj Francuskoj. Iako je bio »naprednije« orijentiran, ipak je kao zapadnoevropski industrijalac i kapitalist uvijek gledao prvo na interes poduzeća, što je razumljivo, a tek su zatim došli na red uposljeni — tj. radništvo. Tako je 30-ih godina, kad je kriza zahvatila i Francusku, slabo mario za radničke zahtjeve, ne uočavajući nastale teškoće, koje su se i te kako reflektirale u dnevnom životu radništva. Godine 1937. istupa često u javnosti kritizirajući i Narodni front i njegova vođu Leona Bluma, tražeći neki srednji put između marksizma i liberalizma. U toku drugoga svjetskog rata neko je vrijeme naklonjen vladi u Vichyju, no ubrzo se osvještava jer uviđa da ta vlada više priča nego što radi, i da više šteti nego koristi Francuskoj. Potkraj života naposljetku je shvatio da treba i radničkoj klasi Francuske dati mjesta pod suncem, pa se u ponekim pitanjima, specijalno socijalne naravi, počeo ponešto priklanjati socijalistima i komunistima. Umro je u travnju godine 1947, zago-varajući, svega dva mjeseca ranije, i modernizaciju poljoprivrede u Francuskoj, koja je bila veoma zaostala a način obrade polja zastario. Svakako, Detoef je bio ličnost, koja je zavrijedila da u francuskom industrijskom razvoju bude obrađena i prezentirana i međunarodnom krugu istraživača koji se bave ekonomskom poviješću (1975, 1).

George Garvy, potpredsjednik »Federal Reserve Bank« u New Yorku, obradio je, kao ugledan financijski stručnjak, tzv. »financijski manifest« Petrogradskog sovjeta iz godine 1905. Taj dokument je i ranije bio poznat, no detaljno ga je tek sada Garvy analizirao i vrednovao, ustanovivši i njegovu vrijednost usprkos tome, što je odmah nakon što se pojavio skinut s dnevnog reda, kao što je nestala s poprišta i sama februarska revolucija. Autor toga poznatog dokumenta, koji je veoma kritički prezentirao ruskoj javnosti njeno opće ekonomsko ali i socijalno stanje, bio je navodno poznati novinar Parvus — nekadašnji lični prijatelj Trockoga. Uza svoj rad autor je objelodanio i potpun tekst dokumenta u engleskom prijevodu, dok se za sam rad obilno koristio uz izvornu građu i novijom američkom a i ruskom literaturom (1975, 1).

Inače bogata rubrika »Dokumenti« ovaj put zastupljena je svega s jednim prilogom. S. W. Dyer, predavač povijesti na sveučilištu u Canberri, Australija,

objelodanio je nekoliko kraćih tekstova o štrajkovima koji su izbili na jugu Australije 30-ih godina 20. stoljeća. Ti štrajkovi su potpuno paralizirali sav promet, najviše u luci Adelaide (1975, 1).

U sva tri broja godine 1975, kao i uvijek do sada, objelodanjena je uzorno izrađena bibliografija knjiga, koje obrađuju na širokom planu povijest međunarodnog radničkog pokreta.

Miroslava Despot

ARCHIV MITTEILUNGSBLATT DES VEREINS FÜR
GESCHICHTE DER ARBEITERBEWEGUNG, Wien 1975, 1-4.

Kao i ranijih godina, taj četvorobroj po opsegu i opremi skroman časopis sadrži u godištu 1975. nekoliko veoma zanimljivih većih i manjih radova. Opsežna studija Ernsta K. Herlitzke posvećena je povijesti nastanka i razvoja socijaldemokratske organizacije u bečkom radničkom predgrađu »Favoriten«, koje je pripojeno Beču 27. rujna godine 1874. Predgrade se, prema autorovim podacima, razvijalo veoma brzo te u njem godine 1880. stanuje 45.700 osoba, pretežno radnika koji su radili u tamošnjim tvornicama. To radništvo je upravo u tom predgrađu stanovalo pod izuzetno teškim i bijednim uslovima, napose ciglarski radnici. Oni su, prema suvremenom svjedočanstvu poznatoga austrijskog socijalista i liječnika Victora Adlera, živjeli tako bijedno da su te stambene prilike izazvale osudu i dijela javnosti. Adler je, naime, pohodio te stanove i objelodanio u bečkom listu *Gleichheit* nekoliko ovecih napisa koji su ponešto uzbudili javno mnjenje ali ipak ništa protiv toga nije poduzeto. Autor nadalje govori o suvislom slijedu i razvoju socijaldemokratske predgradske organizacije, pa je napose vrijedna njegova analiza koja zahvaća veliki vremenski raspon od 1894. pa sve do godine 1934. Radnja je i bogato ilustrirana, i to fotografijama pojedinih ličnosti uz faksimile vrijednih i značajnijih dokumenata, koji su i na širem planu čitave povijesti austrijskog radničkog pokreta također važni i značajni (br. 1).

Podosta manjih i većih priloga posvećeno je i 30-godišnjici druge austrijske republike, pa je napose zanimljiv napis sveučilišnog profesora dra Karla R. Stadlera »O austrijskoj emigraciji u Engleskoj«. Taj je članak zapravo ocjena nedavno obranjene disertacije Helene Maimann¹, koja je tome radu, prema autorovoj ocjeni, pristupila veoma solidno i dala u tezi vrijedan prilog o jednome problemu koji je u austrijskoj historiografiji bio prilično zanemaren. Autorica se s pravom zadržala upravo na austrijskoj emigraciji u Londonu, jer je ta grupa bila ne samo jedinstvena, nego i politički s vremenom postala veoma važna, svakako mnogo više od one u skandinavskim zemljama kojoj je tada na

¹ U međuvremenu je disertacija Helene Maimann i objelodanjena pod naslovom »Politik im Wartesaal. Österreichische Exilpolitik in Grossbritannien 1938-1945.« Veröffentlichungen der Kommission für neuere Geschichte Österreichs, Band 62, Wien 1974. Knjigu posjeduje i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu.